

Wyrok z dnia 3 lutego 2010 r., II CSK 459/09

Wniesienie pozwu o wykonanie umowy przedwstępnej nie przerywa biegu przedawnienia co do roszczenia odszkodowawczego (art. 390 § 1 i 2 k.c.).

Sędzia SN Henryk Pietrkowski (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Teresa Bielska-Sobkowicz

Sędzia SN Krzysztof Strzelczyk

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Marka W. przeciwko Aleksandrze R., Danucie R.-O. i Grzegorzowi Andrzejowi R. o zapłatę, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 3 lutego 2010 r. skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 19 grudnia 2008 r.

oddalił skargę kasacyjną i zasądził od powoda na rzecz pozwanych kwotę 3600 zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Powód w pozwie z dnia 29 października 2001 r. – powołując się na przyjęcie oferty, którą pozwani złożyli w akcie notarialnym z dnia 13 października 1999 r. – żądał nakazania pozwanym złożenia oświadczenia o zobowiązaniu się do zawarcia umowy sprzedaży szczegółowo opisanej nieruchomości za cenę 3 700 000 zł.

Według tej oferty, umowa miała zostać zawarta do dnia 31 grudnia 2000 r.

W innym równoległe toczącym się postępowaniu powód żądał uznania za bezskuteczną umowy z dnia 9 kwietnia 2001 r., na podstawie której pozwani sprzedali "L.P.", sp. z o.o. sporną nieruchomość. Postępowanie w tej sprawie zostało umorzone, powód bowiem – po zawarciu ugody, na podstawie której "L.P." zapłaciła mu kwotę 2 000 000 zł – cofnął w dniu 21 marca 2003 r. pozew i zrzekł się roszczenia.

W toku rozpoznawanej sprawy powód zgłosił w dniu 23 kwietnia 2003 r. roszczenie nazwane "ewentualnym", żądając „w razie nieuwzględnienia roszczenia

o zawarcie umowy przyrzeczonej” zasądzenia kwoty 3 018 613,60 zł tytułem naprawienia szkody, którą poniósł przez to, że liczył na wykonanie umowy przedwstępnej. Jednocześnie cofnął pozew ze zrzeczeniem się roszczenia w części zawierającej żądanie złożenia oświadczenia woli, a na późniejszym etapie procesu ograniczył powództwo o odszkodowanie do kwoty 1 010 421,85 zł, mając na względzie otrzymaną na podstawie wspomnianej ugody kwotę 2 000 000 zł. Sąd pierwszej instancji postanowieniem z dnia 25 listopada 2003 r. umorzył postępowanie co do roszczenia o nakazanie pozwanym złożenia oświadczenia woli a także odnośnie do żądania zasądzenia kwoty 2 000 000 zł.

Po wydaniu tego postanowienia Sąd Okręgowy zasądził od pozwanych na rzecz powoda – przyjmując jego przyczynienie się do powstania szkody – kwotę 607 596,20 zł, a w pozostałym zakresie powództwo oddalił. U podstaw tego rozstrzygnięcia legło stwierdzenie, że pozwani bezpodstawnie uchylili się od zawarcia umowy przyrzeczonej.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 19 grudnia 2008 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego i powództwo, jako przedawnione, oddalił, zwracając uwagę, że umowa przyrzeczona miała być zawarta do dnia 31 grudnia 2000 r. Oznacza to, że roszczenia wynikające z umowy przedwstępnej przedawniły się – co trafnie zarzucili pozwani – z dniem 31 grudnia 2001 r. (art. 390 § 3 zdanie pierwsze k.c.). Okoliczność, że przed upływem tego terminu powód wystąpił z powództwem o zawarcie umowy przyrzeczonej, które notabene skutecznie cofnął, nie oznacza, iż roszczenie o odszkodowanie zgłoszone po tym terminie, gdyż dopiero w dniu 23 kwietnia 2003 r., nie uległo przedawnieniu. Sąd Apelacyjny podniósł, że art. 390 § 3 zdanie drugie k.c., zgodnie z którym termin przedawnienia roszczenia odszkodowawczego „niejako przesunięty zostaje w czasie”, ma zastosowania tylko wtedy, gdy wniesione przez uprawnionego z umowy przedwstępnej powództwo o zawarcie umowy przyrzeczonej zostało oddalone. Taka sytuacja nie wystąpiła, skoro jej przedmiotem było początkowo żądanie zawarcia umowy przyrzeczonej, a w dalszym jej toku roszczenie odszkodowawcze zgłoszone po terminie przewidzianym w art. 390 § 3 zdanie pierwsze k.c.

Skarga kasacyjna została oparta na podstawie naruszenia prawa materialnego, tj. art. 390 k.c. przez błędną jego wykładnię i w następstwie tego niezastosowanie art. 390 § 3 zdanie drugie k.c. Zdaniem skarżącego, dokonana przez Sąd Apelacyjny wykładnia art. 390 k.c. oparta jest na nieracjonalnym

założeniu, że w celu uniknięcia przedawnienia roszczenia odszkodowawczego powód powinien popierać pierwotnie zgłoszone powództwo o zawarcie umowy przyrzeczonej, którego się zrzekł, tylko w tym celu, aby „uzyskać” wyrok oddalający to powództwo.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zarzuty skarżącego opierają się na błędnym założeniu, że jedynym terminem przedawnienia roszczenia odszkodowawczego, o którym mowa w art. 390 § 1 k.c., jest przewidziany w art. 390 § 3 zdanie drugie k.c. termin roczny, liczony od dnia uprawomocnienia się orzeczenia oddalającego powództwo o zawarcie umowy przyrzeczonej. Uszło uwagi skarżącego, że – jak stanowi art. 390 § 3 zdanie pierwsze k.c. – roszczenia z umowy przedwstępnej, a zatem także roszczenie odszkodowawcze, przedawniają się z upływem roku od dnia, w którym umowa przyrzeczona miała być zawarta, natomiast termin przedawnienia wskazany w zdaniu drugim tego przepisu ma zastosowanie tylko wtedy, gdy wierzyciel wystąpił z roszczeniem o odszkodowanie dopiero po uprawomocnieniu się wyroku oddalającego powództwo o zawarcie umowy przyrzeczonej. Przepis ten nie może więc mieć zastosowania w sytuacji, w której – jak w rozpoznanej sprawie – powód wystąpił z roszczeniem o naprawienie szkody w toku postępowania, którego przedmiotem było roszczenie o wykonanie umowy przedwstępnej (zawarcie umowy przyrzeczonej).

Istota sporu – zważywszy na sekwencje czynności podjętych przez powoda – sprowadza się do kwestii, czy wniesienie pozwu o wykonanie umowy przedwstępnej przerywa bieg przedawnienia także roszczenia odszkodowawczego.

Rozważania w tym przedmiocie rozpocząć należy od stwierdzenia, że ustawodawca, chcąc zapobiec sytuacji, w której strony umowy przedwstępnej przez długi okres pozostawałyby w stanie niepewności, wprowadził krótki, wynoszący bowiem tylko jeden rok, termin przedawnienia wszystkich roszczeń wynikających z umowy przedwstępnej. Zgodnie z art. 390 § 3 zdanie pierwsze k.c., bezskuteczny upływ terminu uzgodnionego lub wyznaczonego do zawarcia umowy przyrzeczonej staje się początkiem biegu rocznego terminu przedawnienia zarówno roszczenia o zawarcie umowy przyrzeczonej, jak i roszczenia odszkodowawczego (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2006 r., III CZP 102/06, OSNC 2007 r., nr 7-8, poz. 104). W sposób szczególny uregulowany został początek biegu terminu przedawnienia roszczenia o naprawienie szkody, jeżeli uprawniony wystąpił

wcześniej z powództwem o zawarcie umowy przyrzeczonej, które zostało oddalone; wówczas roszczenie odszkodowawcze przedawnia się z upływem roku od dnia, w którym orzeczenie oddalające żądanie wykonania umowy przedwstępnej stało się prawomocne. Celem takiego uregulowania jest zapewnienie uprawnionemu możliwości realizowania tzw. skutku słabszego umowy przedwstępnej, tj. uzyskania odszkodowania w sytuacji, w której żądanie zmierzające do wykonania umowy przedwstępnej (tzw. skutek silniejszy) zostało przez sąd oddalone.

W doktrynie prezentowany jest pogląd, że wierzycielowi z umowy przedwstępnej o skutku silniejszym, dysponującemu dwoma roszczeniami, przysługuje prawo wyboru, czy skorzysta z roszczenia o wykonanie umowy przedwstępnej, czy tylko z roszczenia odszkodowawczego. Za takim stanowiskiem przemawia argument, że skoro roszczenie odszkodowawcze przysługuje wierzycielowi z umowy przedwstępnej niespełniającej przesłanek ważności umowy przyrzeczonej, to *a maiori ad minus* należy uznać, że służy ono również wierzycielowi z umowy o silniejszym skutku, którego uprawnienia powinny być szersze. Pogląd ten podzielił Sąd Najwyższy w uzasadnieniu wyroku z dnia 9 maja 2001 r., II CKN 440/00 (OSNC 2001, nr 12, poz. 185), stwierdzając, że roszczenia o odszkodowanie nie wyłącza okoliczność, iż stronie uprawnionej przysługuje roszczenie o zawarcie umowy przyrzeczonej.

Nie ma przeszkód, aby wierzyciel, któremu przysługuje wspomniane prawo wyboru, sformułował żądanie w formie roszczenia ewentualnego, wnosząc o zobowiązanie pozwanego do złożenia oświadczenia woli, a w razie oddalenia takiego żądania – zasądzenie odszkodowania. Wniesienie pozwu zawierającego takie żądanie powoduje przerwanie biegu rocznego terminu przedawnienia zarówno roszczenia o wykonanie umowy przedwstępnej, jak i roszczenia o naprawienie szkody.

Powód przed upływem terminu przedawnienia, o którym mowa w art. 390 § 3 zdanie pierwsze k.c., zgłosił tylko żądanie wykonania umowy przedwstępnej. Żądanie o zasądzenie odszkodowania, nazwane „ewentualnym” przedstawił dopiero po tym terminie, a ponadto zrzekł się roszczenia zgłoszonego w pierwszej kolejności, cofając w tej części pozew. W istocie więc dokonał przedmiotowej zmiany powództwa.

Oceniając znaczenie tych czynności z punktu widzenia regulacji materialnoprawnych i procesowych, należy odpowiedzieć na postawione na wstępie

pytanie, czy wniesienie pozwu o wykonanie umowy przedwstępnej przerwało bieg przedawnienia także roszczenia odszkodowawczego. W świetle art. 123 § 1 pkt 1 k.c. odpowiedź nie może być pozytywna. Zgodnie z tym przepisem, tylko czynność przed sądem przedsięwzięta bezpośrednio w celu dochodzenia roszczenia przerywa bieg przedawnienia. Wytoczenie powództwa o zawarcie umowy przyrzeczonej jest czynnością przedsięwziętą bezpośrednio w celu dochodzenia roszczenia o zawarcie umowy przyrzeczonej, a nie o odszkodowanie. Należy zatem przyjąć, że w przedstawionej sytuacji bieg przedawnienia co do tego drugiego roszczenia nie zostaje przerwany. Z tego względu, ustawodawca, aby nie pozbawić wierzyciela możliwości dochodzenia odszkodowania w razie oddalenia powództwa o zawarcie umowy przyrzeczonej, wprowadził rozwiązanie, zgodnie z którym roszczenie o odszkodowanie przedawnia się z upływem roku od dnia, w którym prawomocne stało się orzeczenie o oddaleniu żądania zawarcia umowy przyrzeczonej (art. 390 § 3 zdanie drugie k.c.). Obrona stanowiska przeciwnego nie znajduje oparcia w treści art. 123 § 1 pkt 1 k.c., a ponadto musiałaby opierać się na założeniu, że unormowanie zawarte w art. 390 § 3 zdanie drugie k.c. stanowi *superfluum*. Innymi słowy, termin przedawnienia roszczenia odszkodowawczego przewidziany w art. 390 § 3 zdanie drugie k.c. ma zastosowanie wyłącznie w sytuacji, w której oddalone zostało żądanie zawarcia umowy przyrzeczonej.

Powód w celu uniknięcia przedawnienia roszczenia odszkodowawczego powinien zgłosić je jako roszczenie samodzielne albo jako ewentualne w stosunku do roszczenia o zawarcie umowy przyrzeczonej, jednak nie później niż przed upływem roku od dnia, w którym umowa przyrzeczona miała być zawarta, skoro po upływie tego terminu przedawniają się, jak stanowi art. 390 § 3 zdanie pierwsze k.c., „roszczenia z umowy przedwstępnej”, a więc zarówno roszczenie o zawarcie umowy przyrzeczonej, jak i roszczenie odszkodowawcze. W tym drugim przypadku sąd, w razie oddalenia powództwa wskazanego na pierwszym miejscu, orzekłby o żądaniu odszkodowawczym zgłoszonym jako ewentualne. Powód mógł również wystąpić wyłącznie z powództwem o zawarcie umowy przyrzeczonej; w razie jego oddalenia miał możliwość – nie narażając się na zarzut przedawnienia – zgłoszenia w odrębnej sprawie roszczenia odszkodowawczego, w takim bowiem przypadku termin przedawnienia liczony jest od uprawomocnienia się orzeczenia o oddaleniu powództwa (art. 390 § 3 zdanie drugie k.c.).

Powód z żadnej z tych możliwości nie skorzystał. Wprawdzie zgłosił żądanie zawarcia umowy przyrzeczonej, jednak w toku sprawy zrzekł się tego roszczenia i cofnął pozew w tej części, co spowodowało umorzenie postępowania w tym zakresie. Dochodzone w tej samej sprawie roszczenie odszkodowawcze zostało zasadnie przez Sąd Apelacyjny oddalone jako przedawnione. Każde z dwu zgłoszonych roszczeń było roszczeniem innego rodzaju, zatem przerwa biegu przedawnienia, przewidziana w art. 123 k.c., nastąpiła w innym czasie dla każdego z nich; dla roszczenia o wykonanie umowy przedwstępnej z chwilą wniesienia powództwa, a dla roszczenia odszkodowawczego z chwilą jego zgłoszenia (por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 13 kwietnia 1988 r., III CZP 24/88, OSNCP 1989, nr 9, poz. 138).

Nie stwierdzając naruszenia przez Sąd Apelacyjny art. 385 k.p.c. i art. 390 k.c., należało oddalić skargę kasacyjną (art. 398¹⁴ k.p.c.).